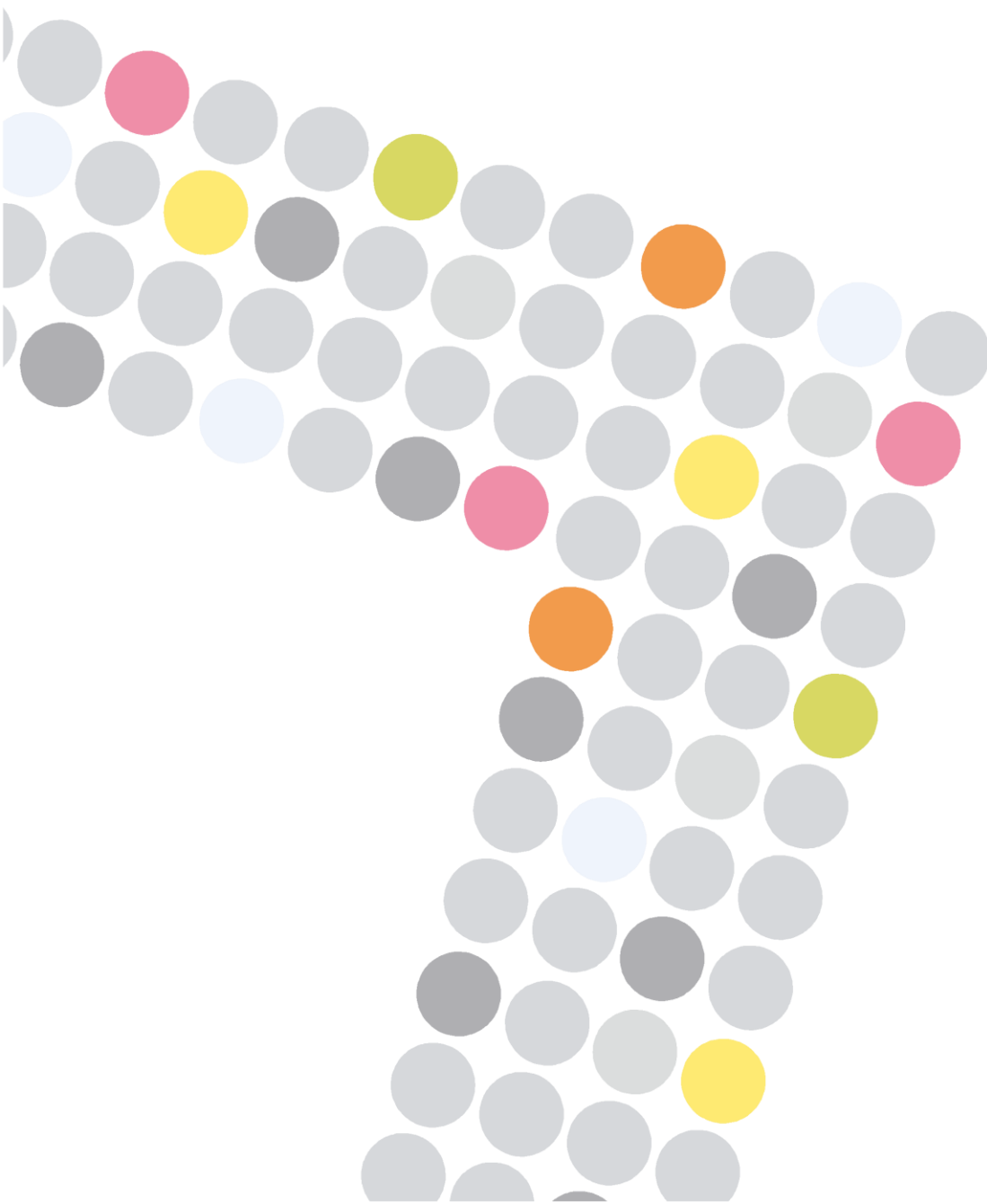

Nástroje ochrany whistleblowerov v praxi

Prípadová štúdia chráneného oznamovania č. 1

Vypracoval: Mgr. Ctibor Košťál EMPPM

Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť

február 2016

Projekt Nástroje ochrany whistleblowerov v praxi, bol podporený sumou 29 934,80 eur z Fondu pre mimovládne organizácie, ktorý je financovaný z Finančného mechanizmu EHP 2009-2014. Správcom Fondu je Nadácia otvorenej spoločnosti - Open Society Foundation. Cieľom projektu Nástroje ochrany whistleblowerov v praxi je Zvýšenie zapojenia MVO do tvorby politik a rozhodovacích procesov na miestnej, regionálnej a národnej úrovni.

www.eeagrants.org, www.osf.sk, www.eeango.sk

Granty Európskeho hospodárskeho priestoru a Nórska sú príspevkom Islandu, Lichtenštajnska a Nórska k znižovaniu sociálnych a ekonomických rozdielov v Európe a k posilňovaniu bilaterálnych vzťahov medzi týmito krajinami a prijímateľskými krajinami v EÚ. Tieto tri krajiny úzko spolupracujú s EÚ na základe Dohovoru o Európskom hospodárskom priestore (EHP). Výška Grantov EHP a Nórska pre obdobie rokov 2009 – 2014 je 1.79 miliárd eur, pričom príspevok Nórska tvorí 97% z celkových finančných prostriedkov. Granty sú určené pre mimovládne organizácie, výskumné a akademické inštitúcie, verejné a súkromné sektory v 12 najnovších členských štátoch EÚ, Grécku, Portugalsku a Španielsku. S darcovskými štátmi existuje široká spolupráca a aktivity môžu byť vykonávané až do roku 2016. Hlavnými oblasťami podpory sú životné prostredie a klimatické zmeny, posilnenie občianskej spoločnosti, rodová rovnosť, zdravie, deti a mládež, súdnictvo, kultúrne dedičstvo, štipendiá a cezhraničná spolupráca.

Prípadová štúdia – oznamovateľ nekalej činnosti Anton Kláčanský

Vypracoval: Ctibor Košťál

1. Popis prípadu

Anton Kláčanský je bývalým učiteľom na Obchodnej akadémii v Topolčanoch. Dvadsaťšesť rokov pôsobil na škole, kde sa dostal do konfliktu s vedením kvôli predraženým nákupom služieb a tovarov. Po oznámení sa začal viac zaujímať aj o ďalšie aktivity spojené s jeho prvotným podozrením a odhalil ďalšie nedostatky. Zistil, že firma, ktorá je úspešná pri rôznych verejných obstarávaní má priame personálne prepojenie na školu a jej zriaďovateľa. Zároveň zistil, že škola pri nákupoch tovarov a služieb platila neadekvátne sumy a svoje zistenie oznámil vedeniu školy a žiadal nápravu. S mnohými zisteniami sa tiež obrátil na zriaďovateľa – Nitriansky samosprávny kraj, kde neskôr zistil, že nie je záujem o prešetrenie prípadu, keďže jeho zamestnanci sú personálne prepojení resp. sú zviazaní osobám spojeným s firmou dodávajúcou služby a tovary do školy.

Pán Kláčanský sa po počítačovej snahe o zmenu, t.j. vyšetrenie nekalej praktiky a jej nápravu, rozhodol zo školy odísť a prípad uzavrieť bez pokračovania vo forme súdneho sporu so zamestnávateľom. Hlavným dôvodom boli zdravotné problémy, ako aj slabá podpora z okolia a od nadriadených úradov. Istý čas bol nezamestnaný. Neskôr si našiel prácu v školstve, na škole v Bratislave.

2. Spúšťacia udalosť

Spúšťacia udalosť v prípade pána Kláčanského má viacero fáz. Ide o sled viacerých udalostí, ktoré ho priviedli k presvedčeniu, že nemôže zatvárať oči pred jasným porušovaním pravidiel a neférovým konaním. Do jeho prípadu výrazne zasahuje jeho vzťah s riaditeľkou školy, ktorý bol poznačený dlhoročnou nespokojnosťou s jej pôsobením, čo sa prejavovalo na upadajúcej kvalite školy a počte žiakov hlásiacich sa do prvého ročníka. Okrem zlej manažerskej práce jej vyčítal zlé medzil'udské vzťahy, ktoré viedli k strachu medzi učiteľmi, prípadne k fluktuácii. Jednou z významnou udalosťou je spôsob akým riaditeľka vyberala deti na zahraničný zájazd, kedy zmenila pravidlá výberu a namiesto celej triedy vybrala len niektorých žiakov. Po proteste žiakov, ktorých sa p.Kláčanský zastal a ktorý nakoniec viedol k tomu, že aj riaditeľkou vybraní žiaci odmietli sa zájazdu zúčastniť, sa jeho spor s vedením školy stal otvoreným. Súbežne s tým sa p.Kláčanský začal zaoberať nákupom PC pre školu, ako aj ďalším nákupom tovarov a služieb v rámci školy, konkrétne stavebnými prácami. V prípade nákupu PC neskôr uviedol

„Podľa môjho názoru je kupovať počítače v cene 808 eur za kus do školy nehorázne, aj keď na papieri bola vybraná najvýhodnejšia ponuka.“

K stavebným prácam sa vyjadril nasledovne:

„Podobný názor mám aj na výber dodávateľa na opravu schodov, maľovania, či búranie jednej z priečok. Vždy získal zákazku jeden uchádzač a podľa môjho názoru za vysokú cenu. Práce boli navyše vykonané nekvalitne.“¹³

Okrem uvedených zistení a podozrení sa p.Kľačanský dostal s vedením do sporu ohľadom vedenia odborných krúžkov a znižovaniu úväzkov.

Pán Kľačanský získal väčšinu informácií o nekalých praktikách na jeho škole cez internet a osobné rozhovory. Internet uviedol ako významný zdroj pri overovaní podozrení pri nákupe tovarov a služieb.

„Z internetu. Začal som sledovať stránku školy. Popozeral som si tie faktúry. Proste ten zákon o tých verejných informáciách, tak som sa snažil... Toto som napríklad tie, že ten Poluch, že vyhral v celom kraji, to len na internete (som) našiel.“¹⁴

Na internet zisťoval, že rovnaká firma víťazí v celom kraji pri podobných súťažiach a že sa iba menia jej spolusúťažiaci. Okrem premrštenej ceny mu veľmi vadila z minulosti aj kvalita odvedených stavebných prác, čo vyjadril slovami:

„stále ten istý a už k tomu tú vec, kto robil tie schody „fušerina totálna“. Každý schod inú výšku, inú šírku, to keby vám doma urobila stavebná firma, tak... no.“¹⁵

Pán Kľačanský nemal žiadneho pomocníka. Viacerí v okolí ho podporovali, alebo mu medzi štyrmi očami vyjadrovali podporu, ale väčšinu informácií si zabezpečil sám, ako uvádzame vyššie. Zároveň cez osobné rozhovory získal väčší prehľad o personálnej prepojenosti medzi ľuďmi vo vedení školy, na odbore školstva na VÚC a firmou, ktorá získavala zakázky.

3. Uskutočnenie oznámenia

Okrem otázok smerujúcich k vedeniu školy sa p. Kľačanský rozhodol jednotlivé zistenia posunúť aj na zriaďovateľa, t.j. Nitriansky samosprávny kraj (NSK) a neskôr oslovil aj ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR, Úrad vlády SR, ako aj poslanca NR SR pochádzajúceho z jeho kraja, s ktorým sa poznal z pôsobenia v topolčianskom školstve. V záverečnej fáze sa obrátil aj na novinára z denníka SME.

¹³ Rozhovor s Antonom Kľačanským, v Bratislave, 15.6.2015

¹⁴ ibid

¹⁵ ibid

Vedenie školy, ako rýchlo pochopil aj pán Kláčanský, nemalo na jeho otázky relevantné odpovede, ani záujem o vysvetľovanie nekalej činnosti, preto sa obrátil o stupeň vyššie. Na odbor školstva NSK zaslal svoje jednotlivé zistenia a žiadal o ich prešetrenie. Okrem nevýhodných a nekvalitných dodávok tovarov a služieb žiadal prešetriť neoprávnené znižovanie úväzkov učiteľov, ako aj fiktívne vykazovanie uskutočnenia krúžkov na jeho škole. Obrátil sa priamo na vedúcu odboru školstva na NSK:

„Vedúcu osobne, za vedúcou odboru školstva. Keďže som nepochodil, tak potom som písomne na ministerstvo napísal. Ale lenže zase vrátili na ten odbor školstva na kraj lebo, že ja neviem – nejaký zákon asi kompetenčný alebo čo.“¹⁶

To neskôr vysvetľuje takto:

„No a potom, keď pani vedúca Libová nekonala, lebo „nemohla“, tak som napísal takýto podnet na Ministerstvo školstva. Na Ministerstvo školstva, ale Ministerstvo školstva to vrátilo na krajský úrad a odpoveď mi napísala na tento podnet pani Libová a podľa pani Libovej je všetko v súlade so zákonom - žiadne pochybenia tam neboli.“

Po zamietnutí zo strany NSK sa obrátil ešte na Úrad vlády SR, kde mu dali čiastočne za pravdu:

Tak potom som ešte napísal list na Úrad vlády, Ale poslali mi z Úradu Vlády takúto kópiu, že písali pánovi Belicovi, aby to preveril a potom už po tomto liste napísali, že tie schody sú v rozpore so zákonom, lebo tie schody majú rôznu výšku, rôznu šírku. Len v tom prvom bode mi dali za pravdu, ostatné že je ako v súlade so zákonom a tu sa vyhovávajú tak akože...“¹⁷

Pán Kláčanský nebol spokojný s vývojom situácie v jeho prípade, preto sa obrátil aj na svojho susedu a kolegu z topolčianskeho školstva, poslanca NR SR za stranu SMER-SD pána Gogu.

„Som osobne navštívil pána poslanca Gogu, na hrade sme sa stretli – pán poslanec Pavol Goga, on je za Smer. Bývame na jednom sídlisku o dva činžiaky ďalej, on bol učiteľ na gymnáziu v Topolčanoch. Poznáme sa osobne, vtedy učil. A som sa s ním stretol a bol som sa mu postávať, že proste ako som dopadol, že jednoducho takto sa školstvo nemôže uberať ďalej. A on mi sľúbil, „áno pán Kláčanský“, že on overí to, hento toto, nasľuboval. A samozrejme nič nepodnikol, lebo pán poslanec Goga pani riaditeľke Gundičovej chodil lyžovať na chatu do Čičmian. To som sa dozvedel zase (smiech), už keď som bol za ním viete a som to povedal a sa všetci

¹⁶ Rozhovor s Antonom Kláčanským, v Bratislave, 15.6.2015

¹⁷ ibid

*chytali za hlavu, však on je s ňou ako... každý rok je u nej na lyžovačke v Čičmanoch. Tak čo on môže mi pomôcť?*¹⁸

Okrem poslanca sa pokúsil stretnúť aj s ministrom školstva Čaplovičom, keď bol na ministerstve.

*„aj som na tom ministerstve, keď som bol osobne, mal som sa stretnúť s pánom ministrom, nemal čas – zatajil sa. Tak potom ma tam nejaký tret'oradý úradník prijal.“*¹⁹

Z uvedeného je zrejmé, že pán Kl'áčanský využíval formu sťažností a písania listov, v kombinácii so snahou o osobné stretnutia so zainteresovanými, ako aj ozývaním sa na poradách.

4. Obdobie po oznámení

Ako sme uviedli v druhej časti, pán Kl'áčanský nebol úspešný so svojimi sťažnosťami. Pokračoval však tlak vedenia voči jeho osobe, čo zhodnotil nasledovne:

*„Psychický tlak na moju osobu zo strany riaditeľky. Kolegovia sa mi začali strániť. Ja som chcel otvorený dialóg za účasti rady školy, učiteľov a riaditeľky. Som požiadal písomne radu školy o otvorený dialóg. Nič sa neuskutočnilo. Rada školy – zbytočný orgán.“*²⁰

Škola ako aj zriaďovateľ odmietli obvinenia ako neopodstatnené. Vedúca odboru školstva NSK napísala pánovi Kl'áčanskému, že nezistili žiadne porušenie zákona.

*„Nekonala, pretože som ohrozil jej záujmy a záujmy jej, tých kolegov.“*²¹

Vo veci postupu pri znižovaní úväzkov učiteľov kraj však celú situáciu označil ako nedorozumenie.

„V správe o výsledkoch a podmienkach výchovno-vzdelávacej činnosti za školský rok 2012/2013 sa uvádza, že ja som viedol krúžok Ekonómia on-line, čo je hrubé klamstvo. Ak existuje záznam o krúžku, tak je sfaľšovaný a nenájdete čo len jedného žiaka, ktorý ho absolvoval,“ uviedol Kl'áčanský.²²

Podobne pochodil aj na ministerstve školstva a Úrade vlády SR. Pán Kl'áčanský sa stretol aj s vyšetrovateľom NAKA, avšak išlo len o rozhovor, bez zápisu.

¹⁸ ibid

¹⁹ ibid

²⁰ Rozhovor s Antonom Kl'áčanským, v Bratislave, 15.6.2015

²¹ ibid

²² <http://topolcany.sme.sk/c/7725316/upozornil-na-viacere-chyby-vedenia-skoly-prisiel-opracu.html>

„Potom vlastne Úrad vlády dal podnet na národnú agentúru, že aby to preverili, ale akože nič mi neoznámili, nič proste. Ani neviem ako sa ten major volal, len mi ukázal odznak a som zabudol to jeho meno a proste vypočuli si ma a neviem, tak asi Úrad vlády potom musel dostať aj nejakú správu od toho, z tej národnej agentúry, nie?“²³

Na viaceré svoje tvrdenia nemal dôkaz, opieral ich o zistené informácie z osobných rozhovorov. Vzájomné prepojenie aktérov opisoval takto:

„...sa ma pýtal, či mám dôkazy o tom, že ako pán Poluch ich podplatil alebo, že či zobrali peniaze tí úradníci alebo riaditeľka. To som povedal, že ja nemám dôkazy o tom, ale som mu povedal o tom, že viem, že teda renovovali – tá firma alebo ten pán Poluch renovoval vedúcej tú chatu a tým vedúcim odboru finančného a tam tým, že im renovoval byty. Ale tá kolegyňa to zatajila. Ona mi to povedala a jej to povedal niektorí z tých zamestnancov, nejaký jej známi. Nechcela mi povedať, kto jej to povedal, lebo ja som sa jej pýtal, že nech mi povie, že pôjdem za ním a že... ľudia sa boja a ona sa tiež ako...“²⁴

Hlavná podpora prišla od okolia, konkrétne rodiny, ktorá ho počas celého obdobia podporovala, i keď na začiatku odhovárala. Medzi kolegami však pán Kláčanský podporu nenašiel, čo ho veľmi ťažilo. Počas osobného rozhovoru sa k tomu často vracal a vyjadroval sklamanie nad postojom kolegov, ktorí mu v zákulisí dávali za pravdu, ale báli sa ísť do otvoreného konfliktu s riaditeľkou školy.

„..... možno by mi pomohlo, keby aspoň pár tých kolegov sa pridalo na moju stranu“

„Verejne keby aspoň jeden povedali: „áno, máš pravdu“,....“

Zároveň ho viacerí ľudia od oznámenia odhovárali, aj v rámci rodiny.

„v rodine som to konzultoval, všetci ma od toho odhovárali, že si narobím problémy.“²⁵

Hlavným následkom pre pána Kláčanského bola strata zamestnania. Pán Kláčanský súhlasil s okamžitým ukončením pracovného pomeru a to najmä zo zdravotných dôvodov.

„keď som sa dozvedel od žiakov, lebo kolegovia mi nič nepovedali, ani riaditeľka, že ma ide prepustiť, žiaci mi to volali, tak som išiel k lekárovi, mal som tlak 190 neviem na koľko - na 120, lebo len ten horný som mal 190. A pán doktor mi povedal „pán Kláčanský“, tak som mu vysvetlil, že čo sa deje, v akom som strese. Doktor mi

²³ Rozhovor s Antonom Kláčanským, v Bratislave, 15.6.2015

²⁴ ibid

²⁵ Rozhovor s Antonom Kláčanským, v Bratislave, 15.6.2015

povedal „pán Klačanský, v záujme vášho zdravia, čím skôr odtiaľ odídete, tým to bude pre Vás lepšie.““

Strata zamestnania bola závažným faktorom v jeho ďalšom živote.

„Bol som nezamestnaný deväť mesiacov, z toho šesť mesiacov ako som dostával podporu a tri mesiace som bol bez príjmu. A už som potom bol odhodlaný hocijakú robotu zobrať, len dva problémy boli. Pre niektorých príliš vzdelaný a pre niektorých príliš starý.“

Strata zamestnania mala aj ekonomický dopad na jeho rodinu. *„Veľký problém bol už tie tri mesiace keď som bol bez práce, vtedy ako sme išli takmer na nulu s úsporami.“*

Pán Klačanský si dal záväzok, že v najbližších voľbách riaditeľa školy urobí všetko pre to, aby riaditeľka nebola znovuzvolená. Dokonca sám na post riaditeľa kandidoval, aj keď nikdy riaditeľom nechcel byť.

„Tak ja som len tak akože, som si tak povedal, že v tej rade školy predsa musia byť aspoň nejakí ľudia, čo ešte trochu majú zmysel pre morálku a prihlásil som sa aj ja, ale ja som nikdy nechcel byť riaditeľom viete. Ja som sa prihlásil len kvôli tomu, len aby nebola ona v tom konkure sama, lebo keby bola v tom výberom konaní sama, tak znovu ju zvolia a bude pokračovať ďalej. A ja som sa prihlásil len kvôli tomu, že teda... chcel som tam tu svoju víziu realizovať na tej škole, pretože keď ona začínala ako riaditeľka, bolo päť tried prvákov a v tom roku 2014 dve triedy, že klesal záujem. Rodičia tam nechceli dávať žiakov aj kvôli nej, že proste ona sa správala neeticky nielen voči učiteľom, žiakom, ale aj v súkromnom živote. Prihlásil som sa na ten konkurz, no a bolo tam pätnásť ľudí a ona potrebovala osem hlasov a tých osem ľudí mala ako dohodnutých, ale jeden z nich zlyhal - sa mi priznal potom. Tak ja som dostal dva hlasy, ona dostala sedem hlasov a tí šiesti nehlasovali z krajského úradu čo tam boli nominovaní. Z krajského úradu a zo strany Smer šiesti nehlasovali. Nechceli ani ju, ale ani mňa, lebo mňa nechceli z toho dôvodu asi, že by som tam prišiel na tie podfuky čo terazšia riaditeľka.“²⁶

Riaditeľka nebola zvolená do ďalšieho funkčného obdobia, čo pán Klačanský považoval za satisfakciu.

„Stálo to za to, ten pocit, že vlastne iba morálne víťazstvo som dosiahol, ale je to veľké víťazstvo. Keď prehrala v tom druhom kole, tak zainteresovaní ľudia čo vedeli, cudzí ľudia z iných škôl, učitelia z iných škôl mi podávali ruky, mi blahoželali k víťazstvu.“

²⁶ Rozhovor s Antonom Klačanským, v Bratislave, 15.6.2015

V záverečnej fáze svojho snaženia o zmenu sa pán Kláčanský obrátil aj na médiá. Chcel aby o prípade napísali, ale nechcel byť hviezdou.

„To bolo akože moje rozhodnutie, že takú bodku urobím za tým, že som napísal taký list tomu pánovi šéfredaktorovi. No a bolo to na základe nejakých článkov o korupcii proste. Celá naša spoločnosť je prehnaná a nič proti tomu nerobíme. Tak toto som považoval za takú bodku, že on tam napísal proste, síce za pravdu mi dali len čiastočne, ale nakoniec tu riaditeľku zosadili z úradu. Čiže, to je to moje víťazstvo, že ona musela z tej funkcie odísť a nechcelo sa jej.“

Pána Kláčanského kontaktovala aj Nadácia zastavme korupciu, ktorá mu ponúkla svoje služby a zastupovanie v prípadnom súdnom spore. Túto ponuku viac-menej odmietol, keďže prípad nechcel ťahať ďalej a nechcel sa stať hrdinom.

„Ja Vám poviem tak, že chcem mať už pokoj viete, nechcem mať stres. A výsledok je možno neistý, pretože je to tak, nie sú dôkazy priame, viete na ten klientelizmus.“²⁷

Zároveň nepokračovanie súvisí aj s jeho hlavnou motiváciou otvoriť prípad.

„Ale ja som ani nechcel, že nejako, že sa súdiť alebo také niečo, ale ja som chcel aspoň takú podporu trošku nájsť, že v spoločnosti jednoducho chýba to, že ľudia, ktorí chcú niečo veci zmeniť chýba tá podpora.“

„Tá hlavná motivácia bola tak jednoducho, že táto krajina sa musí zmeniť. Takýto ľudia bezcharakterní nemôžu byť vo funkciách, čo len peniaze vidia a zisk a obohacovanie na úkor nás zostatku. Viete lebo, na tie predražené stavebné práce peniaze sú, ale zaplatiť učiteľa, ktorý tridsať rokov učí na škole, tak na to peniaze nie sú. To ma nahnevalo.“²⁸

5. Hlavné systémové nedostatky

Medzi hlavné systémové nedostatky vyplývajúce z oznámenia pána Kláčanského patrí neexistujúci nástroj na oznámenie nekalej praktiky na úrovni školy a samotného zriaďovateľa. Oznamovateľovi nebola poskytnutá žiadna ochrana a stal sa obeťou šikany na pracovisku. Na úrovni školy neexistoval žiadny funkčný nástroj, ktorý by umožnil oznámenie nekalej praktiky. Zároveň z úrovne zriaďovateľa neprišla kompetentná pomoc a oznamovateľ zostal sám proti systému. V prípade detailného prešetrenia a snahe spravovať verejné zdroje na základe princípu hospodárnosti, efektívnosti a účelnosti, by NSK mal mať vytvorený mechanizmus kontroly, ktorý nenaplnenie týchto princíпов odhalí. Zároveň ochrana neprišla ani od ministerstva školstva, na ktoré sa oznamovateľ

²⁷ ibid

²⁸ ibid

obrátil a podobne ako v iných prípadoch, vrátenie na nižšiu úroveň viedlo k zastaveniu prešetrovania prípadu, resp. k jeho zahl'adeniu.

Zároveň na úrovni zriaďovateľa úplne absentoval funkčný a anonymný nástroj na oznámenie podozrenia z korupcie a klientelizmu.

Pán Kl'áčanský nevyužil takmer žiadne právne služby na získanie informácií o možnostiach ako postupovať pri riešení svojej situácie. S právnikmi sa radil iba pri možnosti výpovede zo strany vedenia školy, avšak nie v súvislosti so svojimi zisteniami o klientelizme a korupcii. Dostupné právne poradenstvo by mohlo posunúť snahu pána Kl'áčanského na profesionálnejšiu úroveň a viesť ku konkrétnejším záverom. Napriek jeho snahe, viaceré z jeho aktivít boli živelné, málo koordinované a nevyužili potenciál, ktorý mali.

Zdroje

Denník SME: <http://topolcany.sme.sk/c/7725316/upozornil-na-viacere-chyby-vedenia-skoly-prisiel-opracu.html> (naposledy navštívéné 5.1.2016).

Rozhovor s Antonom Kl'áčanským, v Bratislave, 15.6.2015. Autor rozhovoru Ctibor Košťál.